Jesse Kokkola
Roosa-Tilda Saarinen
Simone St Clair Stevenson

Olennaisuutta etsimässä: ympäristö-taideteosvatuksen suuntaviivat

"Mut mikä on oikeesti tärkeää? Tuntuu niin siltä, etten mä vaan tiiä tarpeeks."

Tästä lauseesta lähti liikkeelle kolmen kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijan työskentely vastausten löytämiseksi. Maailmantilaan liittyvien omien ahdistusten, riittämättömyyksien ja toimettomuuksien kanssa painiskelu on monelle taidekasvattajalle (tai ylipäätään opettajalle) tuttua tässä ajassa, kun ympärillä oleva maailma tuntuu olevan jatkuvan murroksen ja muutoksen alla. Miten kasvattaa, kun itsekin on epävarma tulevaisuudesta? Tähän oloon lähdimme etsimään helpotusta eri ympäristöalan asiantuntijoilta. Halusimme selvittää, mitä viestiä ympäristöasioiden kanssa painivat, alan rautaiset asiantuntijat haluaisivat välittää taidekasvattajille, jotka haluavat opetuksensa integroituvan mielekkäällä tavalla ajankohtaisiin ympäristökeskusteluihin ympäristötaidekasvatuksen keinoin. Mitä asiantuntijat haluaisivat, että lapsille ja nuorille opetettaisiin juuri nyt?

Ympäristökasvatus on kasvatusta, oppimista ja opetusta, joka keskittyy ympäristöön sekä ympäristöongelmiin (Aarnio-Linnanvuori 2018, 16). Ympäristötaidekasvatus on taas taidekasvatuksen osa-alue, jossa ympäristöön, ekologiaan ja kestävyyteen liittyvä painotus voi näkyä opetuksen aiheissa, tavoitteissa, teoreettisissa viitekehyksissä ja työmenetelmissä (tai kaikissa näissä) (Ylirisku 2021, 21). Sekä ympäristökasvatus että ympäristötaidekasvatus kytkeytyvät vahvasti yhteiskunnallisesti aktiiviseen, poliittiseen kasvatukseen edistäen oikeudenmukaisempia ja kestävämpiä kulttuureja.

Haastattelimme sähköpostikyselyn avulla ja kasvotusten kuutta eri alojen asiantuntijaa, joiden työ liittyy vahvasti ympäristökasvatuksellisiin sisältöihin.

Kyselyymme vastasivat:

- Panu Halme, luonnonsuojelubiologi
- Anni Puro, luonnontieteellisen keskusmuseo Luomuksen pedagoginen suunnittelija
- Kaisa Lankoski, psykologi
- Tuomas Puotanen, Ympäristö- ja kestävyysalan aktivisti ja tutkija.
- Hannele Cantell, opettajankouluttaja, kirjailija ja aktivisti
- Anna Haukka, ympäristökasvatuksen koulutaja sekä ihmisten ja luonnon suhteiden tutkija

Halusimme antaa äänen asiantuntijoille eri aloilta. Teema, tai sana, jonka ympärille loimme haastattelukysymykset, oli olennaisuus. Koemme tämän tärkeänä, sillä ympäristöahdistus saa kiinni myös kasvattajan, ja niiden tunteiden vallassa on toisinaan vaikeaa räpiköidä tiedon tulvassa. Halusimme antaa tiedonjyväsiä erilaisten tietojen ja tunteiden keskellä navigoimiseen.

Haastatteluvastauksista nousi esiin neljä selkeää teemaa. Teemat jäsennettiin aineistoanalyysin avulla, etsien vastausten välisiä siltoja ja yhtäläisyyksiä. Huomioitavaa on, että haastateltavilta on kysytty ympäristökasvatuksen teemoista, mutta tarkastelemme haastatteluvastauksia pohdinnoissamme kuitenkin ympäristötaidekasvatuksen näkökulmasta, jolloin löydämme vastauksia asettamaamme tutkimuskysymykseen. Seuraavassa osiossa esittelemme teemat ja tarkastelemme niiden merkityksiä, jonka jälkeen pohdimme niiden tuomia näkökulmia ympäristötaidekasvatukseen.

Yhteisöllisyys ja yhteisöllinen tietäminen

Kestäviä elämäntapoja, sekä ympäristökasvatuksen toteuttamista pohtiessa nousee yhteisöllisyys haastateltavien vastauksista esille. Yhteisöllisyydellä ei tässä tarkoiteta vain ja ainoastaan muita ihmisiä, vaan se käsittää myös muutkin kuin ihmistoimijat. Yhteisönä toimiessa on huomioitava jaettu vastuu noudattaa yhteisiä kansainvälisiä ja valtakunnallisia sopimuksia ja toimia niiden raameissa, jotta eläminen planeetallamme olisi kestävää, sekä muille toimijoille oikeudenmukaista.

Yhteisöllisyyden rakentaminen nähdään tärkeänä myös ympäristökasvatuksen pedagogiikassa. Yhteisöllinen ja ei-opettajakeskeinen lähestymistapa voisi tarjota uusia näkökulmia nykymaailman haasteisiin, kuin mitä itse pedagogi kyseisissä tilanteissa voisi tarjota. Esimerkiksi pedagogi voi olla yhteisön ulkopuolinen toimija, joka ei tiedä, miten hänen opettamansa yhteisö toimii ja millaiseen laajempaan kontekstiin yhteisö liittyy.

Ympäristöön liittyvät kysymykset ja haasteet heijastelevat muihin yhteiskunnallisiin osa-alueisiin, kuten poliittisiin, taloudellisiin, ja kulttuurisiin. Ympäristökasvatusta ei tulisi toteuttaa omana erillisenä osa-alueenaan, vaan se pitäisi integroida osaksi kaikkea muuta kasvatusta.

Teemat

Kriittinen kasvatus ja uudelleen ajattelu

Ympäristökasvatuksen kysymykset johdattelevat kriittisen pohdinnan poluille. Maapallo ei kestä nykyistä elämäntapaamme, ja meidän tulee pohtia nykyisiä käsityksiämme uusiksi. Esimerkiksi käsityksiä kulutustottumuksista. Tämä vaatii kykyä kyseenalaistaa juurtuneita oletuksia ja odotuksia, sekä kykyä pohtia, miten tehdä asiat toisin.

Tarvitsemme rehellisyyttä nykyisestä maailmantilanteesta ja sen kestämättömyydestä. Ympäristökasvatuksen pitäisi toimia muutosvoimana ja tätä varten tulisi puhua minkälaiset asiat ovat osoittautuneet ongelmallisiksi, ja miksi tuhoisat käytännöt ehkä edelleen jatkuvat.

Aineistoista nousi esille tarve laajentaa ympäristökasvatuksen pedagogisia menetelmiä, jotka ovat aikaisemmin keskittyneet luonnontieteelliseen tiedon lisäämiseen. Tilan ottaminen spontaaneille, tilanteesta nouseville huomiolle vaihtoehtoisten pedagogisten lähestymistapojen, kuten leikkisyyden kautta voisi olla ympäristökasvatukselle tarpeen. Mainittakoon kuitenkin, että eri kasvatusperinteillä on myös omat keskeiset pedagogisen menetelmänsä. Esimerkiksi taidekasvatuksessa leikin ja leikkisyyden hyödyntäminen pedagogisesti on jo tuttua. Tarkoituksenmukainen avoin lähestymistapa voi synnyttää sellaisia kokemuksia ja käsityksiä, joita opetustilanteen ulkopuolelta tulevalle tiedolle niukasti tilaa antava kasvatus ei tuota. Ympäristökasvatuksessa tämä avoimuus myös kuvastaa paremmin maailman jatkuvaa muutosta ja ennakoimattomuutta. Jotta suunta säilyy sekä eettisesti että ekologisesti kestävänä, oppimistilanteet on kuitenkin ankkuroitava vaikuttavaan, tutkittuun tietoon luontokadon ja ilmastonmuutoksen torjunnasta. Spontaanius toimii tällöin oppimisen käynnistäjänä ja motivaation vahvistajana, kun taas näyttöön perustuva tieto suuntaa toimintaa kohti planeetan elinkelpoisuutta ylläpitäviä ratkaisuja. Näiden kahden yhdistelmä mahdollistaa sekä tilanneherkkyyden että tavoitteellisen vaikuttavuuden.

Tunteet

Tieto ja uutiset tämänhetkisestä maailmantilasta liittyen luontokatoon ja muihin ympäristökriiseihin, herättävät meissä monenlaisia tunteita. Haastateltavat nostivat esiin tunteet keskeisenä osana kulttuurista muutosta.

Pettymys on keskeinen tunne, joka nousi esiin aineistostamme, ja on läsnä meidänkin arjessamme. Ympäristökasvatuksessa on tärkeää olla rehellinen, eikä faktoja liittyen maailmantilanteeseen voi lakaista maton alle. Maapallo ei kestä nykyistä kulutukseen perustuvaa elämäntapamme, johon olemme pohjoismassa tottuneet. Ristiriitaiset tunteet eivät kuitenkaan välttämättä ole aina lamaannuttavia, vaan ympäristöahdistukseen liittyviä tunteita voidaan valjastaa muutosvoimaksi. Tasapaino toiveikkuuden ja rehellisyyden välillä on pidettävä mielessä. Elämäntapamme muutoksiin ei tarvitse aina suhtautua negatiivisena asiana, vaan voimme ympäristökasvatuksen kontekstissa pohtia mitä kaikkea hyvää uudelleen ajatteleminen pitää sisällään.

Kestävä hyvinvointi

Haastatteluvastauksista nousi esiin myös kestävien elämäntapojen suhde hyvinvointiin. Kestävien elämäntapojen ei tarvitse tuntua pelkältä piinalta, niin kuin niitä saatetaan julkisessa keskustelussa usein kuvailla, vaan ekologisestä kestävämpi elämä voi itsessään tuntua ihanalta, merkitykselliseltä ja tuottaa lisää hyvinvointia. Toimijuutta ja osallisuuden kokemusta voi kehittää yhteisöllisyyttä vaalimalla, ja tämä voi auttaa sitoutumisessa kestävämpiin elämäntapoihin.

Vastaajien mukaan lähiluonnon kanssa tekemisissä oleminen nähtiin edistävän ihmisten hyvinvointia. Lähiluonto ymmärretään tässä kontekstissa laajasti, esim. lähimetsänä tai omana viherkasvina. Vastaajien mukaan olisi tärkeää, että lapset ja nuoret liikkuisivat säännöllisesti ulkona ja olisivat tekemisissä lähiympäristöjensä kanssa. Näin laajentaen myös kuvaa ja käsitystä kanssa eliöistä ja elinympäristöistä.

Näkökulmia ympäristötaidekasvatukseen

Tässä osiossa avaamme ja kokoamme haastattelukysymyksiin saamiamme vastauksia hieman laajemmin ja pohdimme niitä ympäristötaidekasvatuksen näkökulmasta. Tarkoituksenamme on avata teemoittelun takaa löytyvää pohdintaa ja nostaa esiin, mitä haastateltavien vastauksen voivat tarjota omaan alaamme integroituvaan ympäristöpedagogiikkaan.

Mitä haluaisit, että lapsille ja nuorille opetettaisiin ympäristökasvatuksessa juuri nyt?

Suomalaisen ympäristötaidekasvatuksen perinteessä on jo vuosikymmenien ajan kehitetty toimintatapoja, joissa taiteiden keinoin pyritään kehittämään ympäristöherkkyyttä (Ylirisku, 2021). Tällöin pyritään mahdollistamaan ympäristökokemuksia, jotka pystyvät luomaan väyliä tietoisuuteen, löytämiseen, iloon ja hämmästykseen.

Vastauksissa nousi tähän näkökulmaan liittyviä nostoja, varsinkin nuorten lasten kohdalla. Psykologian saralta on saatu tuloksia siitä, kuinka selkeitä vaikutuksia lähiluonnolla on ihmisen hyvinvointiin. Psykologi Kaisa Lankosken mukaan varsinkin kaupungeissa asuvat ihmiset ovat arjessaan kovin vähän tekemisissä luonnon ympäristöjen kanssa, eivätkä välttämättä kiinnitä lähiluontoonsa juurikaan huomiota; hänen mielestään on tärkeää, että osaisimme valjastaa luonnon hyvinvointivaikutukset käyttöömme lapsuudesta aikuisuuteen. Luonnon ympäristöjen kanssa välittömässä kontaktissa oleminen levollistaa ihmisen tarkkaavaisuutta, ja siihen liittyvät haasteet vähenevät. Ihminen on myös luonnostaan hyvin kiinnostunut luonnonilmiöistä. Lankoski kertoo, että esimerkiksi tuleen tuijottelu rauhoittaa mieltä. Hän kokee tärkeänä sen, että ihmiset saisivat luontoaltistuksia mahdollisimman paljon; tässä voi riittää jopa se, että ikkunasta näkyy puu tai että omistaa huonekasvin.

Taidekasvattajina voimme tietoisesti kiinnittää huomiota siihen, kuinka opetuksen yhteydessä voimme lisätä luonto -altistuksia ja mahdollistaa tähän liittyviä hyvinvointivaikutuksia. Yksi tapa hyödyntää tätä ympäristötaidekasvatuksessa, on esimerkiksi suosimalla monipuolisesti erilaisia luonnonmateriaaleja. Se että tulemme tietoisemmaksi suhteestamme luontoon sekä herkistymme havainnoimaan voi auttaa oppijoita tunnistamaan ja tulemaan tietoisemmaksi luonnon ympäristöissä toimimisen tuottamille hyvinvointivaikutuksille. Hyvinvointia ei voi määritellä täysin yleispätevästi koska siihen liittyy aina henkilökohtainen kokemus siitä, mikä tekee elämästä hyvää ja merkityksellistä. On kuitenkin merkittävää, miten luonnonympäristöt ja materiaalit vaikuttavat ihmiseen, ja synny-

ttävät myönteisiä vaikutuksia. Nämä mekanismit voivat osaltaan edesauttaa henkilökohtaisen suhteen luomista ympäristöömme, ja edistävät ympäristötaidekasvatuksen tavoitteita. Luonnon hyvinvointivaikutuksista puhuttaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, etteivät kaikki luontokokemukset ole välttämättä miellyttäviä tai myönteisiä. Luontosuhde rakentuu ja kehittyy erilaisten kokemusten kautta, minkä vuoksi myös haastavilla tai epämiellyttäviksi koetuilla luontokokemuksilla voi olla merkitystä luontosuhteen muodostumisessa ja syventymisessä.

Haastattelemamme asiantuntijat nostivat esiin, että ympäristökasvatuksen tavoitteena on edistää oppijoiden toimijuutta. Ympäristökasvattajien kouluttaja Anna Haukka nostaa lasten ja nuorten osallistumismahdollisuudet tärkeäksi väyläksi siihen, että pystymme rakentamaan kestäviä elämäntapoja, sekä edelleen edistämään kestävyysmurrosta. Haukka vahvistaisi oppijoiden käsitystä siitä, että meillä on tarve ja pystyvyys muuttaa tapojamme ja kulttuuriamme sellaiseksi, että kykenemme elämään planeetan rajoissa. Luonnosuojelubiologian tutkija Panu Halme vastaisi planetaarisia rajoja koskevaan ongelmaan rehellisyydellä. Nuorille olisi tärkeää tuoda esiin se tosiasia, etteivät marginaaliset muutokset riitä kestävän elämäntavan saavuttamiseen. Opettajankouluttaja Hannele Cantell nostaa esille tietoon pohjautuvan toivon, eli sen, että tosiasioihin perustuen pystyttäisiin kannustamaan oppijoita. Meillä on olemassa esimerkkejä positiivisista kehityskuluista; ympäristömyrkkyjen kieltämisestä, aerosolien vähenemisestä tai esimerkiksi Kiinan uusiutuvaan energiaan panostamisen vaikutuksista.

Tutkija-aktivisti Tuomas Poutanen ajattelee toimijuuden rakentamisen lähtökohtana kestävämmille yksilönvalinnoille. Luontosuhde vaikuttaa ihmisten arvoihin ja uskomuksiin, mikä voi johtaa järjestäytymiseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen. Poutanen pitää pitkäjänteisyyttä tärkeänä. Monet luonnon prosessit ovat niin hitaita, että niitä voidaan ymmärtää vain pitkäaikaisen tarkkailun avulla. Erityisen näkymättömiä ovat maaperässä tapahtuvat muutokset, joista hyvä esimerkki on tehomaatalouden aiheuttamat vaikutukset. Poutanen ehdottaa pienimuotoista viljelemistä pedagogisena toimintana, joka mahdollistaa kaiken ikäisille oppijoille mahdollisuuksia rakentaa henkilökohtaista suhdetta ympäristöön ja samalla avata näkymää vuosien mittaiseen aikajänteeseen. Toisen konkreettisen esimerkin toimijuuden lisäämisestä mainitsi Hannele Cantell, joka puhui kimalaisaktivismin puolesta. Kimalaisaktivismilla tarkoitetaan esimerkiksi nurmikon leikkuun vähentämistä ja kukkivien kasvien suosimista pihoilla, sekä kimalaisille tarkoitettujen pesälaatikkojen ja hyönteishotellien rakentamista. Varsinkin lasten ja nuorten kanssa kimalaisaktivismi on helppoa ja mielekästä tekemistä. Pienimuotoinenkin toiminta on tällä saralla aidosti pölyttäjille hyödyllistä.

Tuomas Poutanen jatkoi, että mitä pienempien lasten kanssa toimitaan, sitä enemmän hän suuntaisi huomiota lähiympäristöön. Kaikki ympäristöt eivät mahdollista kovin hyvin toimijuutta, sillä esimerkiksi kaupungin julkisten tilojen ja yksityisomistuksessa olevien rakenteiden muokkaaminen ei ole sallittua. Siltä osin kuin oman toimijuuden ja tekijyyden kautta työskenteleminen on mahdollista, kasvattaisi se pitkäjänteisesti lasten näköalaa ja hahmottamista

omasta toiminnasta ympäristön kanssa. Tämä synnyttäisi pohjaa sille, miten ylipäänsä hahmotamme paikkaamme eliökunnassa. Esimerkiksi puun kasvamisen aikajänteen vertaaminen ihmiseen. Tämän nosti esiin myös pedagoginen suunnittelija Anni Puro, joka kokee havainnoimisen ja tarkkailemisen olevan lähtökohta sille, että lapset ja nuoret saadaan huomaamaan jaettu ympäristö ja huomioimaan siinä elävät muut lajit. Hän korostaa myös kunnioituksen merkityksen käsittelemistä tärkeänä osana ympäristökasvatusta. Kasvatuksellisten tavoitteiden taustalla vaikuttaa perustavanlaatuinen kysymys identiteetistä: siitä, miten ihminen rakentaa suhdettaan itseensä, muihin ja ympäröivään maailmaan. On tärkeää pohtia, miten omat valintamme vaikuttavat muihin ihmisiin, eliöihin ja ympäristöön, ja millaisia vaikutuksia niillä on meihin. Olemme toisiimme kytkeytynyttä elämänverkkoa, ja tämän ymmärtäminen voi tuntua myös lohdulliselta ja turvalliselta.

Mikä on relevanttia kasvatettaessa yksilöitä / yhteisöjä kestävämpiin elämäntapoihin?

Kestävään elämäntapaan kasvattaminen edellyttää Anni Puron mukaan ympäristökasvatuksen paradigman päivittämistä. Ympäristökasvatuksen perusta luotiin aikana, jolloin uskottiin, että suuret ongelmat voidaan pysäyttää yhteistyöllä ja sopimuksilla. Nyt, kun laajat ekologiset muutosprosessit ovat jo käynnissä, on määriteltävä, mitä juuri tässä hetkessä tavoittelemme, alleviivaa Puro. Olennaista on kysyä ja keskustella, sillä lapsilla ja nuorilla on usein avarakatseisia näkökulmia tulevaisuuteen, sen ongelmien ratkaisuun ja niiden käsittelyyn. Tätä tukee myös Amos Rexin ja Norenin tutkimus (Korpiniitty & Sivander 2026), jonka mukaan 16–18-vuotiaat tietoisesti vahvistavat voimavarojaan ja suojelevat itseään kuormitukselta arvaamattomassa maailmassa. Yhteisöissä taas paras ymmärrys muutoksen mahdollisuuksista syntyy sisältäpäin, ja kasvatuksen tehtävänä on tuoda uusia ajatuksia, näkökulmia ja kokemuksia tämän tueksi. Taidekasvatuksen näkökulmasta olisi mielestämme tärkeää tiedostaa se, että vastaukset eivät voi löytyä pelkästään oman kuplamme tai ammatillisen yhteisömme sisältä, emmekä ole opettajina kaikkivoipaisia. Meillä opettajina ole - eikä tarvitse ollakaan - vastauksia kaikkiin kysymyksiin, vaan voimme tukeutua ja tehdä yhteistyötä muiden toimijoiden ja alojen asiantuntijoiden kanssa. Myös mainittakoon, että lapsilla ja nuorilla on paljon terävämpi käsitys heidän omasta todellisuudestaan, sekä sen kanssa painimisesta ja siihen tarvittavista yhteisöllisistä ja tunteita tukevista resursseista. On siis tärkeää herkistyä kuulemaan toisten näkemyksiä ja myöntää, että olemme yhdessä monimutkaisten ongelmien äärellä.

Kestävämpien elämäntapojen tulisi käytännössä olla konkreettisia tekoja, valintoja ja palveluita, joita ihminen kohtaa arjessaan. Jotta nämä elämäntavat tulisivat mahdollisiksi ja houkutteleviksi,

niiden tulisi tuntua normilta. Panu Halmeen mukaan se merkitsee mahdollisuuksia tehdä arjen valintoja, joissa rajoja ja nautintoa sovitetaan yhteen. Tärkeää on tuoda pedagogisessa vuorovaikutuksessa esiin, että on mahdollista elää Pariisin ilmastosopimuksen rajoissa, matkustaa hitaasti maata pitkin ja herkutella harkiten. Kestävämmät valinnat ovat monella tavalla parannus nykyiseen arkeen, kun ne omaksua. Pedagogisessa vuorovaikutuksessa olisi tärkeää välittää viestiä kestävämpien elämäntapojen tarjoamista mahdollisuuksista, eikä lähestyä muutosta vaikeuden, hankaluuden tai epäkäytännöllisyyden kautta. Myös Haukka toteaa, että muutos syntyy osallistumisesta ja taitojen karttumisesta. Hänen mukaansa arjen käytäntöjä on opeteltava uudelleen. Yhdessä toimiminen rakentaa aktiivista toivoa, ja samalla yksilöille on annettava tilaa pohtia omia käsityksiään sekä vahvistaa tietojaan ja taitojaan. Tähän yhtyy Kaisa Lankoski muistuttamalla, että tunteet ovat ilmastotekojen ja sitä kautta kestävämpien elämäntapojen moottoreita. Tunteet kuitenkin tarvitsevat turvallista ohjausta, jotta huoli, toivo ja merkityksellisyys voivat kanavoitua kestäviksi teoiksi. Poutanen nostaa esiin, että riittävän syvällisen kulttuurisen muutoksen synnyttämiseksi tarvitaan sekä järjestelmätasoista ymmärrystä että paikallisia kestävyysdialogeja ja käytännön utopioita eli enemmän yhteisöllisyyttä, lähiruokaa ja lähimatkailua sekä “keskiluokkaisen unelman” kriittistä purkamista. Näin kohtuullisemmat ja merkityksellisemmät elämäntavat voisivat nousta vallitsevaksi normiksi ja kestävä elämäntapa tulisi näkyväksi arjessa konkreettisena, jaettuna osaamisena ja toivoa vahvistavana yhteisenä projektina.

Mitä jää huomioimatta ympäristökasvatuksessa tällä hetkellä?

Kiinnostavaksi huomioksi taidekasvattajille nousi aineistosta ennakoimattomuuden korostuminen. Maailmaa luonnehdittiin ennalta-arvaamattomaksi ja toisaalta ajateltiin, että ympäristökasvatuksen pedagogiikassa tulisi olla tilaa sponttaaneille oivalluksille.

Vaikka 2000-luvun Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on nostettu esiin kestävän kehityksen näkökulmia, jatketaan asiakirjassa kuitenkin osittain samoilla vanhoilla diskursseilla, jotka opettajat ovat kokeneet riittämättömäksi käsittelemään ekokriisin tuomia moninaisia haasteita (Aarnio-Linnanvuori, 2018, 75–76). Monet ympäristökasvattajat ja ympäristökasvatuksen tutkijat ovatkin pohtineet ympäristökasvatuksen vaikuttavuutta ja erilaisia tapoja sen mielekkääseen pedagogiseen toteuttamiseen.

Anni Puron mukaan tässä ajassa tehtävää ympäristökasvatusta ohjaa yhteiskunnan laajempi oletus ennakoitavasta, sekä sopimuksilla kontrolloitavasta maailmasta. Puron mukaan ympäristökasvatuksessa tulisi hyödyntää nykyistä enemmän leikillisiä – sattumaan nojaavia pedagogisia lähestymistapoja. Näiden pedagogisten menetelmien varjoon jääminen ei ole sinänsä yllättävää, koska opettajankoulutuksessa on perinteisesti kannustettu strukturoituun ja tarkkaan suun-

niteltuun pedagogiikkaan. Minkälaista oppimista maailmasta voisi tuottaa pedagogiikka, jossa olisi tilaa tilanteissa syntyville havainnoille ja suunnille - pedagogiikalle, joka vaalisi yllätyksiä ja ennalta-arvaamattomuutta?

Ympäristökasvatus voi helposti näyttäytyä ylhäältä puhuttuna saarnauksena. Ympäristökasvatuksen pedagogiikassa didaktinen, julistava lähestymistapa onkin tunnistettu kompastuskiveksi. Opettaja-oppilas -suhteisiin sisältyvä valtarakenne saattaa osaltaan vahvistaa ympäristökasvatuksen jäämistä etäiseksi. Yhteisölliseen pedagogiikkaan, oppilaslähtöisyyteen, ja oppilaiden konkreettiseen arkeen liittyvien ilmiöiden tarkasteleminen voisivat lisätä oppilaiden toimijuuden kokemusta.

Sattumat eli oletetuista syy–seuraussuhteista poikkeavat tapahtumat saattavat pitää sisällään yhteiskunnallisesti positiivisia vaikutuksia. Sattumien potentiaali ja ennakoimaton luonne voivat johdatella löydösten ja oivallusten äärelle, jotka eivät olisi tulleet esille alkuperäisten suunnitelmien tai oletusten mukaisesti (Helttula, 2015). Tämä sama voisi päteä myös luokkahuoneessa, vaikka ajatus ei niin tarkasti strukturoidusta sattumanvaralle tilaa antavasta pedagogiikasta voi tuntua jännittävältä.

Sattumanvaraisuutta vaaliva pedagogiikka voisi myös kehittää oppijoiden epävarmuuden sietokykyä ja lisätä heidän toimijuuttaan tilanteissa, joissa heille ei tarjota kaikkia toimintaohjeita. Sattumanvaraisuuden pedagogiikka voisi korostaa maailman arvaamatonta luonnetta ja vähentää oppilaiden mahdollista kontrollin tunnetta maailmaa kohtaan, joka on mahdollinen osasyy nykyiseen kestämättömään tilanteeseemme. Kiinnitimme huomiota siihen, että useampi haastateltava nosti esiin länsimaisen ihmiskäsityksen ja ympäristösuhteen ongelmallisuuden. Pyrkimys kontrolloida ympäristöä ja olosuhteita, sekä ihmisen pitäminen erityisasemassa nähtiin keskeisenä taustatekijänä nykyisten ympäristökriisien synnyssä. Maailma on arvaamaton eikä taivu ihmisen hallittavaksi. Taiteelliseen työskentelyyn usein kuuluvaa avoimuus ja epävarmuus voisivat harjaannuttaa kykyä työskennellä sattumien ja epävarmuuden äärellä, hajottaa ihmiskeskeistä maailmankuvaa, ja kannustaa ottamaan muut maapallon toimijat huomioon. Tämä voisikin olla ympäristötaidekasvatuksen erityisvahvuus.

Miten näet taiteen ja/tai tieteen suhteessa ympäristökasvatuksellisiin sisältöihin?

Haastateltavat näkivät, että taide tarjoaa erilaisia tapoja hahmottaa, käsitellä ja tietää. Anni Puro nosti esiin, että taiteen kautta on mahdollista käsitellä ympäristöön liittyviä arvoristiriitoja ja -kysymyksiä tavoilla, joita pelkkä tieteellinen lähestymistapa ei tavoita. Samaa mieltä oli Tuomas Poutanen, joka koki taiteen toimivan väylänä niihin ihmisiin, joita tiede tai esimerkiksi tutkimustulokset eivät pääse saavuttamaan. Tämän mainitsi myös Anna Haukka pohtiessaan, että taiteella on mahdollisuus saavuttaa erilaisia yleisöjä. Haukan mukaan taiteelliset viestit voivat olla lapsille ja nuorille erityinen tilaisuus tavoittaa aikuiset, jos huolia ja toiveita ei osata kommunikoida muilla tavoin. Haastateltavien mukaan taide voi auttaa ymmärtämään käsityksiä itsestä, toisista ja ympäröivästä maailmasta, sekä tarjoaa mahdollisuuksia dokumentoida niitä. Puron mukaan taiteellinen lähestyminen ympäristöaiheisiin mahdollistaa dialogisuutta ja uudenlaisia ajattelutapoja.

Haastateltavat näkivät taiteissa paljon potentiaalia, ja toivoivat, että taiteita hyödynnettäisiin aktiivisemmin ympäristöaiheita käsiteltäessä. Panu Halme toivoisi, että tieteilijät ja taiteilijat ottaisivat enemmän kantaa ja kantaisivat kortensa kekoon, jotta ympäristöaiheet saataisiin osaksi valtavirtaa eli suurempaa yleistä vallitsevaa ajatus- tai arvovirtaa. Tässä kohtaa olisikin hyvä jatkaa keskustelua siihen, miten tutkijana ja taiteilijana otetaan kantaa. Taiteelle on ongelmallista ja rajaavaa, jos ajatellaan, että sillä on yhteiskunnallisesti vain välinearvoa (pyritään ‘ottamaan kantaa’). Taiteessa on tärkeää olla monikerroksisuutta, avoimuutta, hyödyttömyyttäkin. Monet ympäristötaidehankkeet ovat olleet tärkeitä niin osallistujilleen kuin ympäristölleen ja luoneet oppimista. On kuitenkin valitettavaa, että ympäristötaiteilijat ovat ahtaalla. Taritsisimme lisää rahoitusta, nosti Hannele Cantell.

Kaisa Lankoski muistuttaa, että kun tulkitsemme taidetta, olemme omien kokemusten, muistojen ja tunteiden äärellä. Näin taiteella on erityinen potentiaali vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Lankosken näkemys on linjassa ympäristökasvatuksen pedagogiikan kanssa, jossa nähdään, että ihmisen arkinen käyttäytyminen voi muuttua, jos opetus koskettaa häntä sekä tiedollisella että tunteiden tasolla. On jo todettu, että pelkkä lisääntyvä tieto ei saa ihmisiä muuttamaan toimintaansa.

Avaamme lopuksi lyhyesti mihin tämä oppimateriaali pystyy vastaamaan, sekä millaisia prosesseja oppimateriaalin luontiin on liittynyt.

Kyselyn asiantuntijoiden valinta tapahtui kurssin opettajamme Henrika Yliriskun vinkkaamana sekä ryhmämme aikaisempia tuttavuuksia ja yhteyksiä pitkin kurotellen. Koemme tärkeäksi tuoda esiin, että asiantuntijoiden valinta ei siis ollut sattumanvaraista, eikä sitä ohjannut mikään strukturoitu metodi. Kahdestakymmenestä kontaktoidusta asiantuntijasta saimme kuudelta vastauksen.

Teemottelu tapahtui meidän assosiatiivisen prosessimme kautta, johon vaikutti vahvasti se, miten me ymmärsimme kyselymme vastaukset ja millaisilla lähtökohdilla olimme lähteneet prosessiin. Meidän taustamme kuvataidekasvatuksen opiskelijoina on ohjannut sitä, minkälaisia tulkintoja ja sekä yhteyksiä olemme löytäneet kyselyn vastauksista. Syntynyt oppimateriaali on käynyt tarkastettavana kyselyymme vastanneilla, sillä halusimme varmistua siitä, että olimme tulkinneet vastauksia haastateltujen tarkoittamalla tavalla. Todettava on myös, että vastanneiden määrä oli rajattu, eikä oppimateriaali luo kattavaa kuvaa koko Suomen ympäristöasiantuntijoiden näkemyksistä.

Oppimateriaali pyrkii avaamaan keskustelua ympäristötaidekasvatuksen kysymyksistä tavalla, joka olisi helposti lähestyttävä, jotta ympäristöteemojen nivominen osaksi taidekasvatusta olisi sujuvaa ja sukeltamisen kynnys madaltuisi. Seuraava askel olisi pohtia syvemmin, mitä haastatteluissa nousseet teemat tarkoittavat alallamme ja miten voisimme siirtää niitä kohti konkretiaa, esimerkiksi tuntisuunnitelmien kautta. Ajattelemme tämän materiaalin toimivan alustuksena ja lähtökohtana ympäristötaidekasvatuksen opetussisältöjen pohtimiselle, emmekä siksi lähteneet itse pohtimaan konkreettisia tehtäväesimerkkejä. Tärkeimpänä antina meille henkilökohtaisesti on ollut oman taidekasvatuskuplamme ulkopuolelle pääseminen, sekä konkretian tuominen niin itsellemme kuin toivottavasti lukijallekin. Kiitämme lämpimästi kaikkia haastateltuja. Ilman teitä tekstimme olisi ontto ja voimaton. Niin kuin totesimme jo useaan otteeseen, yhteisö ja yhteistyö olivat tässäkin kohtaa avainasemassa kestävämpää kasvatusta ja tulevaisuutta rakentaessa.

Lähteet

Aarnio-Linnanvuori, E (2018). Ympäristö ylittää oppiainerajat – Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/5826f889-5158-4fb9-a3a0-13cb1903f123/content

Helttula, J. (2015). Sattuma yhteiskuntaa muokkaavana voimana. Tutkimus sattumien synnystä, olemuksesta ja vaikutuksesta [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampere University Press. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96676/978-951-44-9715-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Korpiniitty, I., & Sivander, L. (2026). Gen Z rewrites resilience research. Amos Rex & Noren. https://amosrex.fi/wp-content/uploads/2026/03/Gen-z-rewrites-resilience-research.pdf

Muilu-Mäkelä, R. ym. (2021). Wood for Good (W4G)-hankkeen loppuraportti, ympäristöministerö. Kasvua ja kehitystä puusta - Puurakentamisen käyttäjälähtöiset ratkaisut ohjelma.

Ylirisku, H. (2021). Reorienting environmental art education (Doctoral dissertation, Aalto University). Aalto ARTS Books. https://aaltodoc.aalto.fi/items/51f412c0-45be-42cc-b5d3-293918ae9f65

tal art education (Doctoral dissertation, Aalto University). Aalto ARTS Books. https://aaltodoc.aalto.fi/items/51f412c0-45be-42cc-b5d3-293918ae9f65